

שיעון יי"ל שלישי

בישבה"ק ברכת יצחק

שנה ח'

פרשת אחרי מות - קדושים

בענין לפני עור לא תתן מכשול

האם מותר להעמיד יושר פועלו במבחן

א. מעשה באדם אשר העסיק כמה אנשים בעסקיו, וחשש שאחד מהפועלים גונב ממנו מדמי הפדיון, ואשר ע"כ חשב להעמידו במבחן אמינות, באופן שיניח שטר על השולחן ליד הקופה, ואם יטול הפועל לעצמו המעות סימן הוא שאינו ישר בעיני ממון, נשאלת השאלה האם מותר לו לעשות כן, שהרי על הצד שאכן הפועל יטול לעצמו את הכסף, הרי נמצא מכשילו בגניבה, וממילא בעל הבית עצמו עובר באיסור של לפני עור לא תתן מכשול, ומאיך יש מקום לומר שאין כאן איסור של לפני עור כיון שלפני עור נאמר רק בכגון שמושיט יין לנזיר ע"מ לשתותו, שהיין הוא מאכל אסור לנזיר בודאות, משא"כ כאן שאין ודאות שיגנוב אולי אין בזה איסור של לפני ע, ועוד שהכסף מצד עצמו אינו איסור, אלא באם יחליט הפועל לגנוב אזי ימצא שעשה איסור, א"כ אין כאן מכשול, הגע עצמך, אדם שלא ינעל את דלת ביתו, ודבר זה נודע לגנב ומחמת כן בא וגנב, האם נאמר שבעה"ב עבר באיסור של לפני עור, כיון שלא עכברא גנב אלא חורא גנב, והיינו שהפירצה שהניח בעה"ב קראה לגנב לבוא.

דעת הבן איש חי שאסור לעשות כן מצד איסור של לפני עור

ב. והבן איש חי (בשו"ת תורה לשמה סי' ת"ז) כתב שאסור לעשות כן, משום לפני עור לא תתן מכשול, והוכיח מכמה מקומות שהגם שאין ודאות שיהיה איסור, מ"מ יש כאן איסור לש לפני ע, ובין השאר הביא דברי הגמ' בב"מ (דף ע"ה ב') אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, ופירש"י ז"ל שעולה על רוחו של לוח לכפור ע"ש, נמצא אף על גב דבעת שמלוה לו שלא בעדים לא נודע שיכפור ושמא לא יכפור עכ"ז עובר וה"ה הכא. מוסיף הבן איש חי, שא"כ לעולם יהיה אסור להעסיק משרת בביתו שמא יגנוב ממונו של בעה"ב, והשיב שאה"נ אם יודעים שהוא חשוד בעיני ממון, אסור יהיה להעסיקו, אלא דבסתמא ישראל בחזקת כשרים הם, ולא חשודים על כך.

ראיות השרידי אש להתיר

ג. אך עדיין צ"ב שא"כ יהיה חייב אדם לנעול את דלת ביתו כדי שלא יגרום לגנב לגנוב, אך השרידי אש (ח"א סי' נ"ז) אחר שהביא ראיה זו מהלואה בלא עדים, הק' ע"ז מגמ' בע"ז (דף ס"ג א') שמבואר שם אומר אדם לחמרו ולפועליו, לכו ואכלו בדינר זה, ואינו חושש לא משום שביעית, ולא משום מעשר, והק' הריטב"א שהרי אם יקנו בזה פירות שביעית או פירות שאינן מעושרין נמצא בעה"ב עובר משום לפני ע, ותי' שכיון שאינו נותן לפניהם איסור, אלא דבר היתר, וכל החשש שמא יעשה בהם איסור, אין בכך איסור של לפני ע.

והוסיף השרידי אש, שמקור דין זה כבר נמצא במשנה דמסכת שביעית (פ"ה מ"ח) ב"ש אומרים לא ימכור אדם פרה החורשת בשביעית, וב"ה מתירים, מפני שהוא יכול לשוחטה. הרי לן שבגוונא שיתכן שלא יעשה איסור בדבר אין בזה איסור של לפני ע, וא"כ אומר השרידי אש, שגם כאן יש להתיר להניח ממון, ולראות

אם נאמן הוא, ועוד הוסיף ואמר שלא מסתבר לומר שיהיה אסור לאדם להניח חפציו בלא שמירה, רק משום שזה יגרום לגנב לבוא ולגנוב, כיון שמניח ברשותו, ואינו נותן דבר בידו של הגנב ע"ש. ולפי"ז יקשה למה אסור להלות שלא בעדים, מחשש שמא ישכח לפרוע, ומ"ש מהא דמותר למכור פרה בשביעית ולא חוששים שמא יעשה עמה מלאכה האסורה בשביעית, וכן ליתן לפועליו מעות, ולא צריך לחשוש שיקנו בזה דבר איסור.

ואולי י"ל שמה שאמרו שאסור להלות בלא עדים אינו משום שחוששים שמא במזיד יכפור הלוה, שודאי לא חושדים באדם שיגנוב, אלא החשש הוא שברבות הזמן שעבר מעת ההלוואה, ישכח מדבר ההלוואה, ואז יבוא לכפור את ההלוואה, משא"כ באופן שהחשש שהאדם יעשה איסור באופן מכוון, לכך נקטינן שלא חוששים לכך, ולכן מותר למכור פרה, וליתן מעות לסועליו לקנות דבר מאכל.

אמנם תי' זה אינו מתישב עם דברי רש"י בב"מ ובעבודה זרה שם, שבדין שאסור להלות בלא עדים כתב רש"י שעולה על רוחו לכפור, ומבואר שאין זה מחמת שכחה, אלא שכופר מתוך מחשבה תחילה, וכן בדברי רש"י בע"ז שכתב לפרש נותן אדם לחמריו ולפועליו, היינו עובדי כוכבים או עמי הארץ, והנה בשלמא על עמי הארץ, ניתן לומר שלא חוששים שיעשה איסור בידים, אך על עובדי כוכבים (שלא ימסרו המעות לעמי הארץ) למה שלא נחוש לכך, וצ"ע.

האם יכול לנסותו באופן שיפקיר הממון קודם

ד. ועתה נשוב לדון בבעה"ב שרוצה לנסות את הפועל אם ישר הוא שסובר הבן איש חי שאסור לו לנסותו משום לפנ"ע, ויש למצוא פתרון לכך שלא יעבור בלפני עור, באופן כזה שבעה"ב יפקיר המעות קודם לכן, וינחינו ברשותו בלא כוונה לזכות, ואזי גם אם הפועל יטול המעות לא עבר בלאו דגניבה.

והבן איש חי והשרידי אש (שם) כתב שגם פתרון זה איננו ראוי, שהרי מצינו בגמ' בנדריים שאשה שנדרה בניזיר, ולא ידעה שבעלה היפר לה את הנדר, והייתה שותה יין ומטמאה למתים, זקוקה לכפרה, דהוי כנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, הרי לנו שגם במקרה כזה שהאדם חושב שעובר עבירה, זהו גופא עבירה, וא"כ מכיון שהפועל חושב לגנוב הממון הרי הוא עובר באיסור של נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, ונמצא שבעה"ב עובר בלפנ"ע בכך שהכשילו באיסור זה.

והביא הבן איש חי והשרידי אש ראייה מהא דאיתא (בקדושין דף ל"ב) גבי רב הונא דקרע שיראי באנפיה רבה בריה אמר איזול אחזי אי רתח אי לא רתח ומקשה בגמרא ודילמא רתח וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול ומשני דמחיל ליה ליקריה וכתבו התוספות ז"ל וצ"ל שהודיעו קודם שלא יהא כמו נתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה ע"ש.

נפק"מ נוספת לענין צדקה ובירור שידוכים

ה. וראיתי להגרש"ז אויערבך זצ"ל שהעלה לפי"ז שאדם אשר מבקש צדקה, ויש לחוש שאינו זקוק לכך, אין ליתן לו אפי' אם הנותן מתכוין ליתן לו בתורת מתנה ולא בתורת צדקה, הגם שהאדם הלז אינו גוזל שהרי הנותן מכין ליתן לו צדקה, מ"מ הוא מתכוין לקבל המעות בתורת צדקה הגם שאינו חשוד על כך, ונמצא עובר באיסור של גניבה, והוי כמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.

וכן העירו לגבי שידוכין שמבררים אצל חבריו של המדובר, שיש לציין שמברר עבור שידוכין ולכן מותר לו לספר (לפי כל התנאים), שאם שואל בסתם, וחושב האדם שמבררים אצלו שהשאלה היא בסתם, הגם שאצל השומע אינו בכלל לשון הרע, מ"מ כיון שהמספר מתכוין לספר לה"ר הו"ל כמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, ואשר ע"כ צריך לומר לו קודם את סיבת השאלה.

למה אסור להאכיל חברו במאכ"א מדרבנן, ומה הדין בבודה לאיש הצלה שיש פקו"נ

ו. ועתה נביא ב' ההערות נחמדות בענין לפני עור, דהנה כתב הנתיבות (סי' רל"ד) חידוש גדול, והוא שאם אכל מאכל האסור מדרבנן בשוגג אינו צריך כפרה, והטעם הוא שחלוק ביסודו מאכל האסור מדאורייתא, למאכל האסור מדרבנן, שמאכל האסור מדאורייתא, הרי מלבד שיש איסור המוטל על האדם לאכול, המאכל בעצמו הוא אסור, וא"כ באם אכל בשוגג ודאי שנתן מאכל אסור לגופו, משא"כ מאכל האסור מדרבנן, אינו אסור בעצמותו אלא שרבנן הטילו איסור על האדם לאוכלו, ונמצא א"כ שבאם עבר ואכל בשוגג אינו זקוק לכפרה, כיון שהמאכל מצד עצמו אינו אסור, ומה נאמר שצריך כפרה על כך שעבר על דברי רבנן, הרי עשה כן בשוגג, ולא התכוין לכך. (והאחרונים האריכו למענייתם לדחות דבריו ואכה"ל).

והק' לפי"ז שיהיה מותר לאדם להאכיל לחברו מאכל האסור מדרבנן בלא ידיעתו, שהרי כל האיסור הוא שחברו לא יעבור על דברי רבנן, וכיון שהמקבל אינו יודע מכך, לא עושה בכך איסור, ואילו המאכל מצד עצמו אינו אסור אלא הוא דבר היתר.

וראיתי להגרש"ז אויערבך זצ"ל (בספרו מעדני ארץ עמ' קנ"ט) שעמד בזה, וכתב שצורת האיסור שהטילו רבנן על המאכל הוא שיתנהגו בו כמאכל האסור מדאורייתא, וכשם שמאכל האסור מדאורייתא אסור לו ליתנו לאחרים, הה"נ מאכל האסור מדרבנן אסור על האדם ליתנו לאחרים יע"ש.

ובדבריו נמצא חידוש גדול, שהרי מהות האיסור דלפנ"ע הוא שמכשיל את זולתו באיסור, אבל בדבר כזה שלמעשה אינו אסור לזולתו, מה שייך לומר איסור של לפני עור, והרי חברו אינו נכשל בדבר.

הערה נוספת שמעתי, מה הדין באדם שמשקר את חברו שנמנה על אנשי הצלה, שיש מקרה של פקו"נ במקום מסויים, ומשום כך חברו נוסע בשבת ע"מ להציל, האם זה ששיקר בדבריו עבר בלפנ"ע, והרי אותו אדם שמוטל עליו להציל מחוייב היה לנסוע בשבת כששמע את השמועה מחברו, וא"כ נמצא שלא עשה בכך איסור, וא"כ זה שסיפר גם לא עבר בלפנ"ע, וימצא כאן חידוש גדול.

ואמנם כשאדם מחלל שבת בהיתר, הגם ששבת נדחית מפני פקו"נ ואינו עובר באיסור, מ"מ מפסיד המצוה דשביתת השבת, שסו"ס אינו מקיימה כאשר אינו שומרה, ואפי' בהיתר, נמצא א"כ שמכשילו בהפסד מצוה וצ"ע.